

ÉRINTETLEN SZÖVEGKÖNYV*

Csak az önmagával mindig elégedetlen színészt gyötrik súlyosabbnál súlyosabb válságok, naponta kételyek születnek benne, s ártatlan, gyermeki őszinteséggel mondja az esti előadás után a tükörbe: » Hamis! Minden szavad hamis! Amikor értelmezel, nincs játékodban érzélem, s amikor elkap a játék heve, úgy csépsz a színpadon, mint a beszélt műkedvelő!«

A 4-es számú próbateremben ülök és várom a többieket. Sajátos hangulatot támaszt bennem a barátságtalan, sötét kamaraterem. Néhány évvel ezelőtt ezen a színpadon Popriscsin alakjában megismertem az emberi szenvedésnek legszönyűbb fázisait, de a boldogságot is egyben, hiszen a szerencsétlen cári hivatalnok az egyik pillanatban így kiáltott fel: »A mai nap nagy ünnep. Spanyolországnak van már királya. Ez a király én vagyok.« Milyen egyszerű. Az örült szemszögéből. Zavaros elképzelések, fizikai és lelki mélysüllyedés, az élet megmagyarázhatatlansága — mindez lesterilizálódik, hiszen Popriscsin belső békességgel kijelenti, hogy ő a spanyol király, s a világmindenségben ezentúl számára csak rózsák teremnek. Rövid ideig így is hiszi.

Hát mi, »normális« emberek mikor találjuk meg Spanyolországot? Merre az út a teljes megismerésig, amely feloldja a kételkedés türelmetlenségét, haragját? Hiányzik belőlem az önbizalom, úgy mondják, »elvesztettem«. Örgődöt! Sohasem bíztam egyetlen lépésemben, egyetlen gesztusomban sem.

Rossz az egyedüllet a kamarateremben, amely így befolyásolja gondolataimat. Csönd. A nagyszínpadon kopácsolnak. Kiveszem fekete táskámból a színház könyvtárosától kapott példányt. Három betű: Jób. Hosszú, szálkás betűk, aki írta, féltő gonddal vetette papírra a bibliai nevet. Nincs olyan színész a világon, aki szemmel-ujjal nem mérile azonnal a szerepe »súlyát«. Nincs nagy szövege a Sátánnak, de ez ebben a pillanatban másodlagos probléma. Lényeg: hogyan dolgozzunk a színdarabon, s nem, miképpen formálom majd meg a Sátánt, ezt az ismert figurát. Saját művészi fantáziámra sem kell bíznom magamat, hiszen az alvilág ura élesen körvonalazott, ezerszer eljátszott, igaz, újabban bölcselkedő hajlandóságot mutató mellékszereplője a drámának. Vannak figurakategoriák, amelyekbe gondolkodás nélkül belesorolnak a rendezők, s az eredményt ilyenkor rendszerint közepesen, jól, de már az első próbákon hozom...

* Részlet az *Egy ösbemutató anatómiája* című írásból.

EGYÖGYŰ BESZÉD — olvasom a szerepkönyv első oldalán, de tovább nem jutok, mert tíz óra előtt néhány perccel gyülekezni kezdenek a színészek. Álarcok mennek el mellettem, igaz barátok, van, aki közömbösen, néhányan titokzatosan mosolyogva. A színház legnagyobb iskolája: az emberismeret, Csodálatos megérzés. Pontosan tudjuk egymás gondolatát, szándékát. Az élet nem bonyolult, s mégis egy kitűnő rendező képes elvinni bennünket sohasem látott tájakra.

Kinek mit hozhat az első olvasópróba a *Jób* című drámából? Kibontjuk a cselekményt, néma emberekkel taníttatunk be új szöveget, s később majd megtárgyaljuk, hogy hiába a nagy igyekezet, közönségünk máshoz szokott, a színésznek ezen a tájon született mesemondónak kell lennie. Ismételjük a fentieket, a fejünk is beleszédül. Egy Ibsen-dráma 768. előadásán az öltözőben csökönyösen és kitartóan ugyanezt a szöveget szajkóznánk, mert ez a mi egységesítő gondolatunk, s ezt muszáj közölni a környezettel is. 27 esztendő rakomány.

Körülüljük az asztalokat. A szövegek könyvek előkerülnek a táskák mélyéből. Néhányan a napi sajtóban lapozgatnak, s azok a színészek, akik egy fárasztó, színházban eltöltött emberöltő végén nyugdíjba készüldnek, viszonylag szórakozott — vagy nosztalgikus? — arckifejezéssel merednek a falra. Rendhagyó jelenség: mindenki pontos, senki sem késett.

Gyerekek az óvodában! Hányszor társítottam gondolataimmal kolégáimat a játékvilághoz? Korlátlan mennyiségben rendelkezhetnek álmainkkal a rendezők, s ha a munka hangulata kielégíti gyermeki éhségüket, széles skálán hasznosíthatják színészi tehetségüket. Nagy szüksége van a társulatnak egy hoppmesterre, akinek intésére gyorsan felednénk a színház prózai kísérőjelenségeit (fúrások, fizetések, hideg termek stb.).

Az *Áfonyák* és a *Légszomj* esetében kis csapat gyűlt össze az első olvasópróbára. Most jelen van az együttes minden tagja. Mindenki jelen van a »forrás« fakadásánál, mindenki egyszerre ismerkedik kíváló költőnk, Tóth Ferenc színművével. Szubjektív szemléelője vagyok a nagy eseményeknek, hiszen mindig úgy éreztem, hogy nekünk színészeknek, színházi embereknek elsődleges célunk a hazai drámairodalmat propagálni. Egy kicsit személyes ügynek tekintem a *Jób* színrevitelét. Lelkesedésemmek nem adva látható jelet a rendező, ifj. Szabó István széke mögé húzódtam és vártam a továbbiakat. Ő most az ügyvezető igazgató. Belelapoz a rendezőpéldányba.

Most már halkan kimondhatom: a csoda megszületett. Nem volt eredménytelen a sajtó, az írók nyomása a színházra: hosszabb szünet után megint vajdasági magyar drámát mutat be a Szabadkai Népszínház magyar együttese. Valamiféle izomfeszültség engedett fel bennem, amikor a rendező megszólalt. Szent isten! Úgy éreztem magamat, mint szerencsétlen Popriscsin »barátom«, amikor közölte a közönséggel, hogy ő Spanyolország királya. Fáradt vagyok, semmi kétség. A napokban tartottuk Árok Ferivel a bemutatót az Irodalmi Színpadon (*Késő őszi esti órán*), a színházban pedig a *Black comedy* került a közönség elé. Elhessegettem a lényeges gondolatokat és a rendezőre, ifj. Szabó Istvánra figyeltem, aki a következőket közölte az együttesel:

— Üdvözlöm a tekintélyes számban megjelent magyar társulatot. Ketten maradnak ki ebből a darabból. Bada Irénke, akire már nem lehet számítani, és Szabó Mária, akire még nem lehet számítani. Az együttes minden tagja, gondolok itt a művészszemélyeztre, részt vesz majd az előadásban. Azok, akik az első szereposztásban szerepeltek, bizonyára derűs arccal néznek a próbák elé, talán nagyobb ambícióval, mint azok, akik utólag lettek beosztva, s éppen ez az, amit szeretnék, ha nem így lenne. Szeretném, ha mindenki — a mellékszereplő is — teljes odaadással, nagy kedvvel viszonyulna a munkához, mert ebből a szép, de nagyon nehéz darabból csak egyfajta munkamódszerrel lehet jó eredményt, jó előadást produkálni — ha mindenki maradéktalanul teljesíti színészi feladatát. Mielőtt azonban felolvasnánk a vajdasági magyar drámairodalom egyik legújabb termékét amely, mint tudjuk, második díjat nyert a Forum drámapályázatán, erről az ünnepi eseményről, mert színházunk számára feltétlenül az kell hogy legyen, erről az ünnepi momentumról talán Lévay Endre is mondhat valamit.

Tegnap éjjel Kuláról zötyögtünk hazafelé a buszban. »Nem kívánhatjuk íróinktól, hogy elismerjenek bennünket, ha mi sem akarunk tudomást szerezni az évenként születő művekről...« — mondtam ifj. Szabó Istvánnak valahol Nagyfény alatt. Rövid választ kaptam: A vajdasági magyar drámairodalom előrébb van, mint a színház. Számkra megtiszteltetés, ha egy vajdasági író bekopog a színház kapuján...« — Igen. A napokban Várkonyi Zoltánt hallottam a televízióban, aki a riporternek kijelentette: »Magyar dráma nélkül, nincs magyar színház!«

Ez a rugalmas elfigyelés mégis az asztalnál marasztalt. Igyekeztem rákonceptráldni Lévay Endre mondataira, aki szokásához híven (nagy gyakorlata van!) ezúttal is a publikum jelenlététől vezérelve megpróbált csak arról beszélni, ami a körön belül esik.

— Hogy képletesen fejezzem ki magamat, mielőtt megmásznánk ezt a hegyet, az orrok nehéz szikláival együtt, három mozzanatra kell feltétlenül felfigyelnünk. Az együttesnek komoly, áldozatos munkát kell kifejtenie. Erre szükség van, erre a színház képes, mert meggyőződésem az, bocsánat, ha valaki nem ért velem egyet, magánügy, hogy a tartomány egyik legjobb együttese vagyunk. Az egyik mozzanat az, hogy jó könyv, hogy úgy mondjam, világirodalom, az egyetemes világirodalom legősibb kötete, tehát ezek szerint a mi színpadunkon először kerül színre a legősibb dráma, amely olyan mélységeket rejt magában, hogy azoknak a felszínre hozatala valóban nagyon hálás művészi feladat lehet a mellékszereplő számára is, minden szereplő számára, még abban az esetben is, Jób könyvére gondolunk és a Jób drámára gondolunk, s ha a képtársítás után jelenik meg előttünk a két mű. Egy személyes dráma, de az egész emberiséget egyesíti magában, és így minden alakja benne él a cselekményben, ebben a tragikus vergődésben, mint maga Jób. Nincs tehát mellékszereplő, nincs statiszta, mint a passable darabokban, ahol az inas behozza a poharat vagy kiviszi a széket és kész, lejátszotta a jelenetet. Itt nincs ilyen szerep, itt olyan szerep van, amely élő és alkotó része az egész műnek. Ezt szeretném

nagyon hangsúlyozni mindenki számára, mert csakis az állandó jelenvalóság és az együttélés teheti lehetővé azt, hogy ebből a műből még nagyobb játékot hozzunk ki, mint amennyit jelenleg, látszólag rejt magában ez a szöveg. A második mozzanat: vajdasági magyar szerző művét mutatjuk be. Fiatal írónk képzeletvilága igen színes, figyelemre méltó, s nekünk ugyanúgy, mint ahogyan Szenteleky és Szirmai is tette, mindig örülnünk kell, ha egy új, fiatal tehetség jelentkezik sorainkban. Ezért különösképpen ennek a mozzanatnak a figyelembe vételével szólaltam fel. Ez tehát a mi drámánk, s a művészegyüttesre komoly feladat vár, hogy a lehető legfelelősségteljesebben közvetítse ezt a szöveget. A harmadik mozzanat mindenki előtt ismeretes: a színház ezzel az előadással indulna a Sterija Játékokon. Lehetősége megvan rá, mert mind a három mozzanat lehetővé teszi, hogy a szigorú bíráló bizottság figyelembe vegye fáradozásainkat, és mitőlünk függ, hogy az értékelés után ott lesz-e a szabadkai együttes az ország legjobbjai között. Ennyit akartam mondani.

A legfontosabb: a mi drámánkat visszük közönség elé. Ez a lényeg. A szerep érzelmeihez lelkesedve közelíthetünk, s mindenki tehetségéből bizonyára kiereszokolhat annyit, amennyit a jó előadáshoz szükséges. Tudatosan felébreszteni a tudatalattit... Nos, mester, tessék lángra lobbantani a könnyen gyúlékony színészi anyagot, feledjük gyorsan a refrént, »kinék kell ez«, azt a refrént, amely Shakespeare Vilmos barátunk műsorra tűzését is kísérte...

A rendező felolvasta a darabot. Rövid.

Déli tízenkét órakor szétszéledtünk, kevés szó esett a Jóbról. A hoinapi próba folyamán a mától másnapra kifejlődött kritikai szemlélet, gyanú, aggodalom, lelkesedés, öröm és munkakedv furcsa keveredésben váltogatja majd egymást. Mélyebbre ássuk be magunkat, s onnan rázzuk ki az igazságot: »Mert az én véleményem« és »ha valaki így értelmezi...«

Holnap műtőasztalra kerül a dráma. Bízom benne, hogy a társulat minden tagja a zsenigéknél kijáró szeretettel nyúl a pácienshez, akinek hosszú életet kívánunk a színpad dohos levegőjében...

Este Archibald Mac Leish amerikai drámairól *J. B.* című drámáját olvastam el, amely szintén a jöbi problémával foglalkozik. Leich Jóbot háttérbe szorítja s két bohócot visz a rivaldára: az Istent és a Sátánt, akik *J. B.* sorsa felett döntenek. Csattanó: az Isten rádöbben, hogy méltatlan lett az ember hitére, tehát elvesztette a Sátánnal a játékot.

A mi Jóbunk a lázadás után — megtér. De ki a győztes és ki a vesztes?